

УДК 364.4.046.6

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.27>

Ольга ШВЕД

кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, бульвар І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154

ORCID: 0000-0003-4251-3894

Scopus-Author ID: 57277857400

Олена КАРПЕНКО

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, бульвар І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154

ORCID: 0000-0002-6715-2899

Scopus Author ID: 57287160700

Бібліографічний опис статті: Швед, О., Карпенко, О. (2023). Вивчення зарубіжного досвіду реалізації соціальних проєктів і програм із профілактики ВІЛ/СНІДу. *Ввічливість. Humanitas*, 1, 188–197, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.27>

ВИВЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЄКТІВ І ПРОГРАМ ІЗ ПРОФІЛАКТИКИ ВІЛ/СНІДУ

Розглянуто проблему профілактики ВІЛ/СНІДу шляхом вивчення закордонних соціальних проєктів і програм як елементу їх впровадження та формування професійних умінь у майбутніх соціальних працівників. Розкрито сутність поняття «профілактика ВІЛ/СНІД»; досліджено особливості профілактичного процесу, який спрямований на формування та розвиток самоосвітньої діяльності щодо запобігання ВІЛ/СНІД. Визначено умови успішної реалізації профілактичних соціальних проєктів і програм у практиці різних країн. Наведено нормативно-правові документи з питання профілактики ВІЛ/СНІДу.

Проаналізовано сучасну епідемічну ситуацію щодо розповсюдження ВІЛ/СНІДу в Україні та стан профілактичної роботи щодо запобігання поширенню захворювання. Розглянуто досвід і перспективи застосування інтерактивних і тренінгових психолого-педагогічних технологій для реалізації профілактичних проєктів, програм і заходів щодо запобігання ризикової поведінки молоді та підвищення ефективності засвоєння знань з превентивної освіти. Наведено програми та схематичний виклад профілактичних заходів в США, Великобританії, Швейцарії стосовно розповсюдження ВІЛ-інфекції та СНІДу.

Розглянуто медичну та соціальну значущість ВІЛ-інфекції, а також сутність політики України в галузі боротьби з нею. Викладено відомості щодо епідемії ВІЛ-інфекції/СНІДу в глобальному масштабі. Проаналізовано епідеміологічні особливості розповсюдження та рушійних сил епідеміологічного процесу ВІЛ-інфекції в державі.

Розглянуто питання методології соціального моніторингу (СМ), технології його реалізації, методи оцінки ефективності соціальних програм/проєктів. Описано методи та прийоми планування СМ, спрямованого на допомогу в реалізації даних програм, зокрема, у сфері охорони здоров'я. Розкрито соціальні аспекти поширення епідемії ВІЛ/СНІДу в Україні.

Виявлено передумови та фактори розвитку пандемії СНІДу, розглянуто соціальні та економічні наслідки даного явища. Досліджено динаміку та регіональні особливості поширення епідемії серед населення України, визначено найбільш вразливі до ВІЛ-інфекції категорії. Представлено офіційні статистичні дані про поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу.

Висвітлено питання діагностики, лікування та профілактики захворювання, визначено порядок проведення медичного обстеження з метою виявлення ВІЛ-інфекції. Проаналізовано основні положення вітчизняного законодавства у сфері боротьби з ВІЛ/СНІД, розглянуто державну політику України щодо його профілактики та соціальні права інфікованих осіб.

Ключові слова: ВІЛ/СНІД, ВІЛ-інфекція, профілактика ВІЛ/СНІДу, зарубіжний досвід, соціальні проєкти, соціальні програми, соціальний працівник, профілактика, соціальна профілактика.

Olha SHVED

PhD in Sociology, Associate Professor at Social Pedagogy and Social Work Department, Faculty of Psychology, Social Work and Special Education of Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2 I. Shamo Boulevard, Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0000-0003-4251-3894

Scopus-Author ID: 57277857400

Olena KARPENKO

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of Social Pedagogy and Social Work Department, Faculty of Psychology, Social Work and Special Education of Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2 I. Shamo Boulevard, Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0000-0002-6715-2899

Scopus Author ID: 57287160700

To cite this article: Shved, O., Karpenko, O. (2023). Vyvchennya zarubizhnoho dosvidu realizatsiyi sotsial'nykh proyektiv i prohram iz profilaktyky VIL/SNIDu [Study of foreign experience in the implementation of social projects and programs for the prevention of HIV/AIDS]. *Politeness. Humanitas*, 1, 188–197, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.27>

STUDY OF FOREIGN EXPERIENCE IN THE IMPLEMENTATION OF SOCIAL PROJECTS AND PROGRAMS FOR THE PREVENTION OF HIV/AIDS

The problem of HIV/AIDS prevention was considered by studying foreign social projects and programs as an element of their implementation and formation of professional skills of future social workers. The essence of the concept of «HIV/AIDS prevention» is revealed; the peculiarities of the preventive process, which is aimed at the formation and development of self-educational activities regarding the prevention of HIV/AIDS, were investigated. The conditions for the successful implementation of preventive social projects and programs in the practice of different countries have been determined. Normative and legal documents on the issue of HIV/AIDS prevention are given.

The current epidemic situation regarding the spread of HIV/AIDS in Ukraine and the state of preventive work to prevent the spread of the disease are analyzed. The experience and prospects of using interactive and training psychological-pedagogical technologies for the implementation of preventive projects, programs and measures to prevent risky behavior of young people and increase the effectiveness of learning knowledge on preventive education are considered. Programs and a schematic overview of preventive measures in the USA, Great Britain, and Switzerland regarding the spread of HIV infection and AIDS are given.

The medical and social significance of HIV infection, as well as the essence of Ukraine's policy in the field of combating it, are considered. Information on the HIV/AIDS epidemic on a global scale is presented. The epidemiological features of the spread and driving forces of the epidemiological process of HIV infection in the state are analyzed.

The issue of methodology of social monitoring (SM), technology of its implementation, methods of evaluating the effectiveness of social programs/projects was considered. The methods and techniques of CM planning aimed at helping in the implementation of these programs, in particular, in the field of health care, are described. The social aspects of the spread of the HIV/AIDS epidemic in Ukraine are revealed.

The prerequisites and factors for the development of the AIDS pandemic are identified, and the social and economic consequences of this phenomenon are considered. The dynamics and regional features of the spread of the epidemic among the population of Ukraine were studied, and the categories most vulnerable to HIV infection were determined. Official statistical data on the spread of HIV infection/AIDS are presented.

The issue of diagnosis, treatment and prevention of the disease is covered, the procedure for conducting a medical examination for the purpose of detecting HIV infection is determined. The main provisions of domestic legislation in the field of combating HIV/AIDS are analyzed, the state policy of Ukraine regarding its prevention and the social rights of infected persons are considered.

Key words: HIV/AIDS, HIV infection, prevention of HIV/AIDS, foreign experience, social projects, social programs, social worker, prevention, social prevention.

Актуальність проблеми. Розробка та вирішення комплексу завдань, пов'язаних з реформуванням соціальних програм в Україні, вимагають всебічного вивчення зарубіжного досвіду. Зарубіжний досвід може надати цінні

ідеї та практичні рішення, які можуть бути використані для поліпшення соціальних програм в Україні.

Проте, при оцінці зарубіжного досвіду слід враховувати особливості кожної країни та її

соціально-економічних умов. Кожна країна має свою власну систему соціального захисту, яка визначається її історією, культурою, політичною системою та іншими факторами. Тому необхідно аналізувати зарубіжний досвід з урахуванням цих особливостей.

Оцінка зарубіжного досвіду, також, має бути здійснена з урахуванням сучасних умов розвитку країн. Соціально-економічні умови можуть змінюватися з часом, і тому важливо оцінити, наскільки зарубіжний досвід є актуальним і придатним для впровадження в сучасних умовах. Таким чином, розробка та вирішення комплексу завдань, пов'язаних з реформуванням соціальних програм в Україні, потребують всебічного вивчення зарубіжного досвіду, який необхідно оцінювати з урахуванням особливостей кожної країни та соціально-економічних умов її розвитку у сучасних умовах.

Аналіз досліджень і публікацій. У сучасних наукових дослідженнях належним чином вивчається проблематика ВІЛ/СНІД, особливо коли ми говоримо про підготовку соціальних працівників, соціальних педагогів (С. Гончаренко, М. Гриньова, В. Євтух, М. Лехолетова, Т. Лях, І. Підласий та ін.), оптимізації методів і прийомів професійної підготовки майбутніх фахівців (М. Поташник, Т. Яценко та інші); змісту навчання медичних і соціально-профілактичних аспектів ведення профілактики ВІЛ-інфекції присвячено праці Г. Воскобойнікової, П. Горяної, П. Дюсберга, О. Єжової, Т. Журавель, І. Кривич, В. Лютого, О. Пурік-Бондаренко, К. Пухи, Т. Спіріної, С. Страшко, В. Чорненької та інших.

При розгляді та узагальненні зарубіжного досвіду, частіше всього звертаються до практичних надбань теоретиків та практиків із США. Сполучені Штати Америки відрізняються своїм масштабом, економічною міцністю, федеративним устроєм. На території такої величезної країни неможливо провести і недоцільно проводити одну тотальну профілактичну кампанію. Великобританія відома як країна, в якій бере початок розвиток системи соціальної роботи. Тут існує розгалужена мережа надання соціальних послуг та діє багато соціальних служб. Швейцарія є невеликою за розміром країною, проте має давні традиції профілактичної роботи, зокрема досвід впровадження освітніх програм.

Метою дослідження є: аналіз закордонного досвіду щодо використання профілактичних соціальних проектів і програм як найважливішої складової запобігання ВІЛ/СНІД в умовах сьогодення.

Основний матеріал дослідження. Для порівняння українського досвіду нормативно-правового забезпечення реалізації соціальної політики щодо запобігання ВІЛ/СНІДу з досвідом розвитку подібних програм в інших країнах ми обрали США, Великобританію та Швейцарію. Аналіз досвіду цих країн може сприяти розробці та запровадженню ефективної системи захисту від СНІДу в Україні. Запозичення певних елементів та врахування помилок держав, які мають дієві напрацювання є корисним особливо при підготовці майбутніх соціальних працівників. Проте, важливо пам'ятати, що зарубіжний досвід не може бути безпосередньо перенесеним на українські умови. При використанні зарубіжного досвіду необхідно врахувати культурні, історичні, економічні та політичні особливості України.

Крім того, при розгляді зарубіжного досвіду варто звертатися не лише до країн, які володіють високими показниками у соціальній сфері, але і до тих, які мають свої особливості та унікальний підхід до розв'язання соціальних проблем. Наприклад, Швеція відома своєю системою соціального забезпечення, яка забезпечує високий рівень соціального захисту громадян. Німеччина має розвинуту систему професійної освіти та навчання, що сприяє підвищенню кваліфікації працівників.

Отже, при вивченні зарубіжного досвіду важливо враховувати не лише практичні надбаня країн, які мають успіхи у соціальній сфері, але й унікальні особливості та підходи до розв'язання соціальних проблем. Це дозволить використати найефективніші практики та адаптувати їх до українських умов.

Країни володіють різними моделями соціальної роботи, які можуть бути корисними для розробки та впровадження соціальних програм в Україні. Наприклад, в США за останні роки були досягнуті значні успіхи в боротьбі з епідемією ВІЛ/СНІДу завдяки високоактивній антиретровірусній терапії (ВААРТ). Ця терапія, відома також як «коктейль з ліків», що дозволяє знизити кількість нових випадків захворюваності на СНІД та смертей від СНІДу.

Проте, епідемія ВІЛ/СНІДу ще не повністю подолана, і в США триває превентивна робота щодо попередження та профілактики цього захворювання. Фахівці відзначають, що вирішення проблеми СНІДу вимагає не лише лікування, але і систематичної профілактики (Саєнко, 2004).

Наприклад, Великобританія має розгалужену мережу надання соціальних послуг та діє багато соціальних служб. Вона відома своїм підходом до соціальної роботи, який базується на індивідуальному підході до кожного клієнта та активному залученні його до процесу прийняття рішень. Швейцарія, незважаючи на свою невелику площу, має давні традиції профілактичної роботи та успішно впроваджує освітні програми, спрямовані на підвищення рівня освіти та кваліфікації населення.

Ці різні моделі соціальної роботи можуть бути джерелом цінних ідей та практичних рішень для розробки та впровадження соціальних програм в Україні (Спіріна та ін., 2022). Враховуючи особливості кожної країни, можна здобути цінні уроки та адаптувати їх до українських умов.

Однак, важливо пам'ятати, що не всі аспекти зарубіжного досвіду можуть бути безпосередньо перенесені на українську систему. Кожна країна має свою особливості, які впливають на її соціальну роботу. Наприклад, в Україні велика кількість людей живе в сільській місцевості, тому важливо розглядати моделі соціальної роботи, які б враховували особливості сільського населення.

У США постійні загальнонаціональні кампанії з профілактики ВІЛ/СНІДу розпочалися в середині 80-х років. Проте, незважаючи на ці зусилля, кількість нових інфікувань щороку залишається високою, майже 40 тисяч осіб. Це свідчить про те, що проблема ВІЛ/СНІДу залишається актуальною на рівні держави.

Упродовж останніх років у США було впроваджено різноманітні соціальні програми, спрямовані на боротьбу з ВІЛ/СНІДом. Одним із ключових напрямків є науково обґрунтовані ВІЛ-освітні програми, які набули широкого використання. Ці програми сприяють попередженню вірусу шляхом збільшення усвідомлення ризиків, зменшення кількості статевих партнерів та поширення використання презервативів та інших контрацептивів.

Впровадження науково обґрунтованих ВІЛ-освітніх програм сприяло зменшенню поширення вірусу та зниженню кількості нових випадків інфікування. Ці програми акцентують на важливості раннього виявлення і тестування на ВІЛ/СНІД, налагодженні доступу до антиретровірусної терапії та підтримці людей, які живуть з ВІЛ/СНІДом (Гриценюк, 2005).

Однак, необхідно враховувати, що ефективні соціальні програми повинні бути комплексними і включати не тільки ВІЛ-освіту, але й забезпечувати доступ до медичних послуг, психологічну підтримку та соціальну адаптацію (Денисюк та ін., 2023). Також, важливо звертати увагу на особливості різних груп населення, таких як молоді, ЛГБТ-спільнота, наркозалежні, та інші, і розробляти спеціалізовані програми, які враховуватимуть їх потреби та ризикові фактори. Ефективність реалізації перинатальних превентивних програм, спрямованих на діагностування і лікування ВІЛ-інфікованих вагітних жінок, доведена зменшенням передачі ВІЛ-інфекції новонародженим.

Ще однією важливою складовою боротьби з ВІЛ/СНІДом в США є програми забезпечення доступу до антиретровірусної терапії (АРТ). Вони мають на меті забезпечити безкоштовну антиретровірусну терапію для всіх людей, які живуть з ВІЛ/СНІДом. Це дозволяє знизити рівень вірусної навантаженості у інфікованих осіб, підтримувати їхнє здоров'я та знижувати ризик передачі вірусу.

Також, в США активно впроваджуються програми з попередження передачі ВІЛ від матері до дитини. Ці програми надають антиретровірусні препарати вагітним жінкам з ВІЛ, що дозволяє мінімізувати ризик передачі вірусу на дитину. Такі програми вже дали позитивні результати і сприяли зменшенню кількості нових випадків передачі ВІЛ від матері до дитини (Liakh, Spirina & Alieksieienko, 2020).

Крім того, в США проводяться широкомасштабні освітні кампанії з метою підвищення усвідомлення про ВІЛ/СНІД та розповсюдження інформації про способи передачі вірусу та методи захисту.

Численні ВІЛ-превентивні програми довели, що вони є ефективними й дешевшими порівняно з ресурсами, потрібними для надання медичної допомоги інфікованій особі протягом років, що залишилось їй жити. У Центрі

контролю за захворюваністю встановлено, що коли попереджено принаймні 1255 заражень щороку, то федеральні превентивні програми є ефективними. Якщо попереджено 3995 заражень, то тоді вважають, що Сполучені Штати заощадили кошти.

Оскільки США – величезна країна, там одночасно впроваджують значну кількість проєктів і програм із профілактики ВІЛ/СНІДу різного рівня – від федеральних програм до локальних на рівні міста. Серед основних пріоритетів цих програм можна виділити такі: доступність добровільного анонімного обстеження, консультацій та партнерського консультування; пошук ВІЛ-інфікованих осіб і встановлення контактів між ними та установами, які надають лікування та іншу допомогу; проведення заходів щодо зменшення ризикової сексуальної поведінки; проведення широкомасштабних заходів для зменшення рівня наркоманії; обов'язковість освітніх заходів для молоді; необхідність превентивних програм у виправних установах; зменшення ризику працівників сфери охорони здоров'я.

За даними на 2019 рік, в Великобританії було приблизно 105 200 осіб, які живуть з ВІЛ/СНІДом. З них, близько 30 000 осіб не були зареєстровані, що становить третину загальної кількості. Щороку, майже 400 чоловік помирають через ускладнення, пов'язані з ВІЛ-інфекцією.

Прогнозується, що до 2023 року рівень захворюваності зросте на 40% порівняно з 1999 роком. Однак, важливо враховувати, що ці дані можуть змінитися, оскільки ситуація щодо ВІЛ/СНІДу постійно розвивається, а стратегії профілактики та лікування також можуть змінюватися з часом.

Не зважаючи на наведені дані, у Великобританії відносно низький рівень поширеності ВІЛ-інфекцій. Проте кількість встановлених діагнозів ВІЛ-інфекції є найвищою за увесь час проведення реєстрації. На зростання зареєстрованих випадків вплинуло впровадження політики перевірки ембріонів до народження.

Удосконалення методів лікування ВІЛ/СНІДу справді значно знизило рівень смертності, пов'язаний з цим вірусом. Завдяки антиретровірусній терапії (АРТ), люди, які живуть з ВІЛ/СНІДом, можуть тривалий час контролювати розмноження вірусу в організмі та підтримувати своє здоров'я. Однак, важливо зазна-

чити, що це не означає повне одужання від ВІЛ/СНІДу. Лікування є лише певним продовженням тривалості життя ВІЛ-інфікованих осіб (Liutyi та ін., 2023).

Тому профілактика ВІЛ/СНІДу залишається пріоритетним напрямом соціальної роботи, особливо серед груп підвищеного ризику, таких як особи, які займаються безпечними сексуальними практиками.

При багатосторонньому підході до запобігання ВІЛ/СНІДу проведення національної інформаційної кампанії є одним з важливих аспектів (Лях, Спінн & Жуков, 2023). Британці вважають, що національна кампанія може забезпечити підтримку проведення більш цілеспрямованих локальних превентивних кампаній.

Ефективні комунікації грають важливу роль у формуванні та зміні ставлення людей до проблеми ВІЛ/СНІДу. Інформаційна кампанія повинна базуватися на очевидних фактах та бути гідною довіри. Важливо надати людям достовірну інформацію про способи передачі вірусу, методи захисту та значення ризикованої поведінки. Просто говорити людям, що вони не повинні ризикувати, часто є неефективним підходом. Замість цього, інформаційна кампанія повинна зосередитися на наданні чіткої інформації про ризики, наслідки та доступні методи запобігання ВІЛ/СНІДу. Вона повинна також сприяти формуванню позитивного ставлення до безпечного сексуального поведінки, використання презервативів та здійснення регулярних тестувань на ВІЛ (Балакірева, 2003).

Крім того, важливо розробляти і впроваджувати програми з освіти про ВІЛ/СНІД у школах та інших установах, щоб підвищити рівень усвідомлення та знання про цю проблему. Це може включати інформацію про ризикову поведінку, методи захисту, доступність тестування та лікування.

Узгоджений підхід до превентивних заходів, який включає національну інформаційну кампанію, освіту та доступ до тестування та лікування, допомагає ефективно зменшити поширення ВІЛ/СНІДу та його наслідки для суспільства. Отже, Британська програма боротьби з ВІЛ/СНІДом спирається на співпрацю державних і недержавних організацій. Очевидним є використання соціального замовлення (контракту), хоч це прямо і не зазначено в національній стратегії (Балакірева, 2003).

За практичним досвідом Швейцарії, можна відзначити, що за період з 1983 по 2000 роки було зареєстровано майже 7 тисяч випадків захворювання на СНІД та 25 тисяч ВІЛ-інфікованих осіб. Основним шляхом зараження були гетеросексуальні контакти (58%) та гомосексуальні контакти (28%). Найбільша кількість уражених проживала у великих містах. За період з 1992 по 1999 роки кількість зареєстрованих нових випадків ВІЛ-інфекції зменшувалась, але в 2000 році почала зростати. Це сталося, коли увага до проблеми ВІЛ/СНІДу почала дещо згасати. Це свідчить про необхідність постійної превенції, освіти та інформаційних кампаній для підтримки свідомого ставлення до ризиків та збереження здоров'я.

Дані з Швейцарії показують, що можливо досягти успіху у боротьбі з ВІЛ/СНІДом, проте це вимагає постійного зусилля та уваги до проблеми. Важливо підтримувати інформаційні кампанії, які базуються на достовірних фактах та активно залучають громадськість, особливо групи підвищеного ризику.

Крім того, необхідно забезпечити доступ до безкоштовного тестування на ВІЛ та антиретровірусної терапії для всіх, хто цього потребує. Це допоможе вчасно виявляти інфекцію та починати лікування, що значно знижує ризик передачі вірусу.

Узагалі, здійснення заходів щодо запобігання ВІЛ/СНІДу є життєво важливим завданням для країни. Необхідно продовжувати вдосконалювати методи профілактики, лікування та освіти, щоб забезпечити здоров'я та безпеку всього населення.

У цій країні профілактична кампанія «Зупинимо СНІД» проводилась з 80-х рр. і досягла успіху. Вона ґрунтувалася передусім на ідеї рекламування здорового способу життя. Адже відомо, що споглядання легенів курців не зупиняє інших від паління або ризик мати серцевий випад не зупиняє трудоголівків від додаткової роботи. Від самого початку профілактичної роботи було висунуто гасло «Презерватив захищає від СНІДу». Дещо змінювалися іміджі на плакатах і в телерекламі, але ідея, що ризик передачі ВІЛ набагато зменшується за дуже незначні кошти – вартість кількох ковтків кави – зберігалась. Популяризація презервативів тривала понад 5 років, і їхній продаж зріс у сотні разів. Досить вдалою була телереклама,

розрахована на молодь, де юнаки та юнки з різним молодіжним іміджем, натягнувши на великого пальця кондом, стверджували «Без? Не зі мною». Цікаво, що побоювання тих, хто вважав рекламування презервативів пропагандою проміскуїтету, не виправдалися: опитування засвідчили зростання кількості людей, котрі вважали найефективнішим запобіжником СНІДу наявність одного партнера. Проте апеляцію лише на взаємну довіру партнерів не розглядали як достатньо реалістичну стратегію запобігання передачі ВІЛ/Сніду, особливо серед молоді.

Досвід Швейцарії переконує, що ВІЛ-освітні кампанії мають ґрануватися не на стимулюванні страху, а на заохоченні бажаної поведінки. Важливо звертати увагу на позитивні аспекти, такі як безпечний секс, використання презервативів та регулярне тестування на ВІЛ. Кампанії повинні надавати людям інформацію та навички, які допоможуть їм приймати свідомі рішення щодо свого сексуального життя та здоров'я.

Крім того, досвід Швейцарії також вказує на необхідність доповнення ВІЛ-освітніх кампаній програмами «Зменшення шкоди» для ін'єкційних наркоманів. Ці програми спрямовані на зниження ризику передачі ВІЛ через спільне використання шприців та інших наркотичних принад. Вони надають наркоманам доступ до чистих шприців та інших матеріалів для ін'єкцій, що допомагає запобігти поширенню вірусу.

Також варто зазначити, що Швейцарія активно використовує пеританальні превентивні програми, які спрямовані на зниження ризику передачі ВІЛ у групах з високим ризиком, таких як сексуальні робітники та особи, що займаються сексом з особами одностатевої орієнтації. Ці програми надають доступ до безкоштовних презервативів, тестування на ВІЛ та консультування. Крім того, Швейцарія приділяє велику увагу перевірці донорської крові на ВІЛ, що є важливим елементом в запобіганні передачі вірусу шляхом крові.

Тепер розглянемо ситуацію, що склалася в Україні. У березні 1998 р. Верховна Рада України ухвалила поправки до Закону «Про запобігання захворюванню на СНІД та соціальний захист населення» від 1991 року. Поправки було було розроблено відповідно до рекомендацій ЮНЕЙДС і організацій, що співпрацюють з ЮНЕЙДС. Закон визначає регулювання діяль-

ності, спрямованої на запобігання поширення ВІЛ-інфекції, а також, визначає міру соціальної захищеності людей із ВІЛ/СНІДом.

Таким чином, досвід Швейцарії підтверджує, що ВІЛ-освітні кампанії повинні зосереджуватися на заохоченні бажаної поведінки та наданні інформації, яка допоможе людям приймати свідомі рішення щодо свого сексуального життя та здоров'я. Крім того, важливо доповнювати ці кампанії програмами «Зменшення шкоди», пеританальними превентивними програмами та перевіркою донорської крові на ВІЛ. Це допомагає ефективно запобігати поширенню вірусу і зменшувати вплив ВІЛ/СНІДу на суспільство.

Всесвітній день боротьби зі СНІДом відзначається щороку, починаючи з 1988 року, 1 грудня, щоб висловити підтримку людям, які живуть з ВІЛ, і згадати про тих, хто помер від захворювань, пов'язаних зі СНІДом. Кожен Всесвітній день боротьби зі СНІДом присвячений певній темі, і в 2022 році ЮНЕЙДС закликав кожного подолати нерівність, яка стримує прогрес у подоланні СНІДу.

Що стосується України, то ще з 2004 року постановою Кабінету Міністрів України затверджено «Національну програму забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, допомоги та лікування ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2004-2008 роки». Основною метою Програми було запобігання зараження ВІЛ, зниження впливу негативних наслідків епідемії на суспільство, посилення національного і міжнародних зусиль на боротьбу з ВІЛ/СНІДом.

Програма ґрунтується на основних положеннях Декларації про права людини, положеннях чинного законодавства і рекомендаціях Об'єднаної програми ООН з ВІЛ/СНІДу. Основними регулюючими принципами Програми є: забезпечення міжвідомчого підходу до реалізації профілактичних заходів; визначення проблем ВІЛ/СНІДу як державного пріоритету у сфері соціального розвитку й охорони здоров'я; забезпечення профілактичних заходів усім групам населення, особливо особам з підвищеним ризиком інфікування; захист прав інфікованих ВІЛ і потерпілим від СНІДу; забезпечення ВІЛ-інфікованих медичними і соці-

альними послугами; безпека донорської крові та її компонентів, медичних процедур з дотриманням усіх запобіжних заходів; дотримання при тестуванні на ВІЛ принципів добровільності й анонімності при до- і після тестовому консультуванні; залучення до виконання заходів протидії епідемії недержавних суспільних і благодійних організацій (Козак, 2005).

Україна була єдиною країною в регіоні СЕЦА (країни Східної Європи та Центральної Азії), де уряд фінансував базовий пакет послуг з профілактики ВІЛ серед ключових груп населення з державного бюджету. Сотні тисяч людей скористалися цими послугами, які надавали громадські організації, які в свою чергу були профінансовані урядом.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз розвитку американської та європейської моделей соціального захисту свідчить про постійну боротьбу між двома тенденціями: з одного боку, збільшення соціальних потреб приводить до більшої участі держави у сфері реалізації соціальної політики, а з другого боку, поширення сфери соціальних послуг та їх доступність для кожного члена суспільства сприяє росту державного апарату в цій області. Констатовано постійну боротьбу між двома тенденціями: з одного боку, збільшення соціальних потреб приводить до більшої участі держави у сфері реалізації соціальної політики, а з другого боку, поширення сфери соціальних послуг та їх розповсюдження практично на кожного члена суспільства сприяє росту державного апарату в цій області.

Подальші дослідження вимагають вивчення Європейської моделі соціального захисту, зокрема в країнах Скандинавії, яка більше орієнтована на загальний добробут та соціальну справедливість. У цій моделі держава відіграє більш активну роль у наданні соціальної підтримки та послуг громадянам. Це включає універсальну медичну страховку, пенсійну систему, допомогу при безробітті та інші види соціальних послуг. Основною метою такої моделі є забезпечення рівних можливостей та соціальної солідарності. Проте, така система може бути фінансово вимогливою та потребувати великого державного бюджету.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Liakh T., Spirina T., Aliksieienko T. Recommendations on social support to families affected by HIV/AIDS. *Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientific Conference*. 2020. Vol. 4. P. 279–289. URL: <https://doi.org/10.17770/sie2020vol4.4944>.
2. Social Maladaptation of Teenagers with HIV Through Discontinuation of Antiretroviral Therapy / V. Liutyi et al. *Sociální práce/Sociálna práca/ Czech and Slovak Social work*. 2023. Vol. 1, no. 23. P. 49–63. URL: <https://socialnprace.cz/en/article/social-maladaptation-of-teenagers-with-hiv-through-discontinuation-of-antiretroviral-therapy-2/>.
3. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. / О. Денисюк та ін. ; ред.: О. Епель, Т. Лях, І. Силантьєва. Ужгород : РІК-У, 2023. 420 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/374582040_Aktualni_pitanna_socialnoi_roboti/related#fullTextFileContent.
4. Балакірева О.М. Оцінка можливостей розвитку програм профілактики ВІЛ в середовищі споживачів ін'єкційних наркотиків : Моногр. / О. М. Балакірева, М. Варбан, О. Яременко, Л. Андрущак, О. Артюх; UNICEF, Центр «Соц. Моніторинг». Київ, 2003. 229 с.
5. ВІЛ/СНІД: політика, профілактика, догляд: Метод. посіб. до курсу / Д. Богдан та ін.; Нац. ун-т «Києво-Могилян. акад»; Школа соціальної роботи ім. В. Полтавця; Школа охорони здоров'я. Київ : Вид. дім «Києво-Могилян. акад.», 2006. 140 с.
6. Гриценко Л.І. Подолання стигматизації і дискримінації людей (дітей), які живуть з ВІЛ: навч.-метод. посіб. / Л. І. Гриценко, І. І. Ткачук; Укр. наук.-метод. центр практ. психології і соц. роботи АПН України. Київ : Ніка-Центр, 2005. 155 с.
7. Джудіс Н., Заглада О., Мбуя-Браун Р. Оцінка політики в сфері протидії ВІЛ. Додаток. Вашингтон, округ Колумбія: компанія «Ф'ючерз Груп» (Futures Group). Проект «Хелс полісі» (Health Policy Project). – 2011. – 323 с. – URL: https://www.healthpolicyproject.com/pubs/30_UkraineHIVPolicyAssessmenFull%20Annex%20AL%20UKR.pdf. (дата звернення 28.11.2023).
8. Ефективні форми роботи з попередження епідемії ВІЛ/СНІДу серед дітей та молоді в Україні / ред.: Т. М. Тележенко; Державний комітет України у справах сім'ї та молоді, Державний ін-т проблем сім'ї та молоді. Київ : ДІСМ, 2002. 149 с.
9. Закон України «Про виконання програм Глобального фонду для боротьби із СНІДом, туберкульозом та малярією в Україні» № 4999-VI від 01.10.2023. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T124999>. (дата звернення 28.11.2023).
10. Профілактика ВІЛ/СНІДу, наркоманії, алкоголізму серед учнів і студентів / І. О. Козак, О. О. Новак, Д. Д. Романовська, В. В. Рябуха, В. М. Шкуркіна; ред.: В. Г. Панок, І. І. Цушко; АПН України. Укр. наук.-метод. центр практ. психології і соц. роботи. Київ: Ніка-Центр, 2005. Т. 3. 235 с.
11. Лучинська О. В. Нормативно-правове забезпечення громадсько-державної співпраці у сфері протидії поширенню ВІЛ/СНІДу в Україні // *Державне управління*. 2016. №2(54). URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/2_2016/16.pdf. (дата звернення 28.11.2023).
12. Лях Т., Спірін А., Жуков В. Соціальна профілактика ризикованої поведінки підлітків. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 1. С. 67–72. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.9>.
13. Національна програма «Забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, допомоги та лікування ВІЛ- інфікованих і хворих на СНІД на 2004-2008 роки». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/5151097>. (дата звернення 28.11.2023).
14. Педагогічним працівникам про ВІЛ/СНІД: Навч.-метод. посіб. / упоряд.: Л. І. Гриценюк; Укр. наук.-метод. центр практ. психології і соц. роботи АПН України, МБФ «Міжнар. Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні». Київ : Ніка-Центр, 2005. Т. 1. 227 с.
15. Посібник для проведення тренінгу «Формування толерантного ставлення у медичних працівників до людей, які живуть з ВІЛ, та представників груп найвищого ризику» / Виноградова О., Раус І. Київ, 2014. 116 с. URL: https://network.org.ua/wp-content/uploads/2017/03/9a58e3b98a19d2004_c6c674e02ca4ccc.pdf. (дата звернення 28.11.2023).
16. Постанова Кабінету Міністрів України «Концепція стратегії дій Уряду, спрямованих на запобігання поширенню ВІЛ-інфекції/СНІДу, на період до 2011 року» №264 від 04.03.2004 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/КР040264>. (дата звернення 28.11.2023).
17. Про схвалення Державної стратегії у сфері протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу, туберкульозу та вірусним гепатитам на період до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів №1415-р від 27.11.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1415-2019-%D1%80#Text>. (дата звернення 28.11.2023).
18. Саєнко Ю.І. Моніторинг епідемії ВІЛ/СНІДУ. Оцінка ефективності протидії (соціальний аспект) / Ю. І. Саєнко, І. Л. Демченко, В. І. Жуков, К. В. Кашенкова, В. І. Костиця; Фонд «Інтелект. перспектива». Київ : Полігр. центр «Фоліант», 2004. 416 с.

19. Спіріна Т., Лях Т., Клішевич Н. Соціальна профілактика сімейного неблагополуччя в територіальній громаді. *Social Work and Education*. 2022. Т. 9, № 2. С. 245–255. URL: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.22.2.5>.

REFERENCES:

1. Liakh, T., Spirina, T., & Aliexsieienko, T. (2020). Recommendations on social support to families affected by HIV/AIDS. *Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientific Conference*, 4, 279–289. <https://doi.org/10.17770/sie2020vol4.4944>
2. Liutyi, V., Liakh, T., Sapiga, S., Lekholetova, M., Spirina, T., Klishevich, N., & Petrochko, Z. (2023). Social Maladaptation of Teenagers with HIV Through Discontinuation of Antiretroviral Therapy. *Sociální práce/Sociálna práca/Czech and Slovak Social work*, 1(23), 49–63. <https://socialnprace.cz/en/article/social-maladaptation-of-teenagers-with-hiv-through-discontinuation-of-antiretroviral-therapy-2/>
3. Denysiuk, O., Dulia, A., Vainola, R., Epel, O., Zhukov, V., Karpenko, O., Klishevych, N., Kotelevets, A., Lekholetova, M., Liutyi, V., Liakh, T., Ostrolutska, L., Petrochko, Zh., Sapiha, S., Sylantieva, I., Spirina, T., Sulitskyi, V., Faidiuk, O., & Shved, O. (2023). Aktualni pytannia sotsialnoi roboty (O. Epel, T. Liakh & I. Sylantieva, Red.). RIK-U. https://www.researchgate.net/publication/374582040_Aktualni_pytanna_sotsialnoi_roboti/related#fullTextFileContent [in Ukrainian].
4. Balakirieva, O. (2003). Otsinka mozhlyvosti rozvytku prohram profilaktyky VIL v seredovyschi spozhyvachiv inieksiinykh narkotyktiv: Monohr. / O. M. Balakirieva, M. Yu. Varban, O. O. Yaremenko, L. I. Andrushchak, O. R. Artiukh; UNICEF, Tsentr «Sots. Monitorynh». Kyiv. 229 c. . [in Ukrainian].
5. VIL/SNID: polityka, profilaktyka, dohliad: Metod. posib. do kursu (2006). / D. Bohdan, I. Hryha, I. Zubets, T. Semyhina, S. Fil; Nats. un-t «Kyievo-Mohylian. akad»; Shkola sotsialnoi roboty im. VI.Poltavtsia; Shkola okhorony zdorovia. – Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohylian. akad.» 140 c. [in Ukrainian].
6. Hrytsenok L. (2005). Podolannia styhmatyzatsii i dyskryminatsii liudei (ditei), yaki zhyvut z VIL: Navch.-metod. posib. / L. I. Hrytsenok, I. I. Tkachuk; Ukr. nauk.-metod. tsentr prakt. psykholohii i sots. roboty APN Ukrainy. Kyiv. 155 c. [in Ukrainian].
7. Dzhudis N., Zahlada O., Mbuia-Braun R. (2011). Otsinka polityky v sferi protydii VIL. Dodatok. Vashynhton, okruh Kolumbiia: kompaniia «Fiucherz Hrupp» (Futures Group). Proekt «Khels polisi» (Health Policy Project). 323 s. – URL:https://www.healthpolicyproject.com/pubs/30_UkraineHIVPolicyAssessmenFull%20Annex%20AL%20UKR.pdf. (data zvernennia 02.01.2023) .
8. Efektyvni formy roboty z poperedzhennia epidemii VIL/SNIDu sered ditei ta molodi v Ukraini (2002). / red.: T. M. Telezhenko; Derzhavnyi komitet Ukrainy u spravakh simi ta molodi, Derzhavnyi in-t problem simi ta molodi. – Kyiv. 2002. 149 c. [in Ukrainian].
9. Zakon Ukrainy «Pro vykonannia prohram Hlobalnogo fondu dlia borotby iz SNIDom, tuberkulozom ta maliariieiu v Ukraini» № 4999-VI vid 01.10.2023. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T124999>. (data zvernennia 02.01.2023).
10. Kozak I. (2005). Profilaktyka VIL/SNIDu, narkomanii, alkoholizmu sered uchniv i studentiv: v 3 t. T. 3 / I. O. Kozak, O. O. Novak, D. D. Romanovska, V. V. Riabukha, V. M. Shkurkina; red.: V. H. Panok, I. I. Tsushko; APN Ukrainy. Ukr. nauk.-metod. tsentr prakt. psykholohii i sots. roboty. Kyiv. 235 c. [in Ukrainian].
11. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Kontseptsiia stratehii dii Uriadu, spriamovanykh na zapobihannia poshyrenniu VIL-infektsii/SNIDu, na period do 2011 roku» №264 vid 04.03.2004 roku. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP040264>. (data zvernennia 02.01.2023) [in Ukrainian].
12. Luchynska O. (2016). Normatyvno-pravove zabezpechennia hromadsko-derzhavnoi spivpratsi u sferi protydii poshyrenniu VIL/SNIDu v Ukraini [Regulatory and legal safeguards of public-state cooperation in the field of countering the spread of HIV/AIDS in Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia*. №2(54). URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/2_2016/16.pdf. (data zvernennia 02.01.2023) [in Ukrainian].
13. Liakh, T., Spirin, A., & Zhukov, V. (2023). Sotsialna profilaktyka ryzykovanoi povedinky pidlitkiv. *Vvichlyvist. Humanitas*, (1), 67–72. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.9> [in Ukrainian].
14. Natsionalna prohrama «Zabezpechennia profilaktyky VIL-infektsii, dopomohy ta likuvannia VIL- infikovanykh i khvorykh na SNID na 2004-2008 roky». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/5151097>. (data zvernennia 02.01.2023) [in Ukrainian].
15. Pedahohichnym pratsivnykam pro VIL/SNID: Navch.-metod. posib.: v 2 t. T. 1 (2005). / uporiad.: L. I. Hrytseniuk; Ukr. nauk.-metod. tsentr prakt. psykholohii i sots. roboty APN Ukrainy, MBF «Mizhnar. Alians z VIL/SNID v Ukraini». – Kyiv. 227 c. [in Ukrainian].
16. Posibnyk dlia provedennia treninhu «Formuvannia tolerantnoho stavlennia u medychnykh pratsivnykiv do liudei, yaki zhyvut z VIL, ta predstavnykiv hrup naivysshchoho ryzyku» (2014). / Rozrobnyky: Vynohradova O., Raus I. Kyiv. 116 s. URL: <https://network.org.ua/wp-content/uploads/2017/03/9a58e3b98a19d2004c6c674e02ca4ccc.pdf>. (data zvernennia 02.01.2023) [in Ukrainian].

17. Pro skhvalennia Derzhavnoi stratehii u sferi protydii VIL-infeksii/SNIDu, tuberkulozu ta virusnym hepatytam na period do 2030 roku. Rozpoiadzhenia Kabinetu Ministriv №1415-r vid 27.11.2019 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1415-2019-%D1%80#Text>. (data zvernennia 02.01.2023) [in Ukrainian].

18. Saienko Yu. (2004). Monitorynh epidemii VIL/SNIDU. Otsinka efektyvnosti protydii (sotsialnyi aspekt) / Yu. I. Saienko, I. L. Demchenko, V. I. Zhukov, K. V. Kashchenkova, V. I. Kostytsia; Fond «Intelekt. perspektyva». Kyiv. 416 s. [in Ukrainian].

19. Spirina, T., Liakh, T., & Klishevych, N. (2022). Sotsialna profilaktyka simeinoho neblahopoluchchia v terytorialnii hromadi. *Social Work and Education*, 9(2), 245–255. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.22.2.5> [in Ukrainian].